

VELICH BORBÁLA

Halottról jót vagy semmit

*“Az ember múlhatatlan ezen a földön,
addig él, míg valaki emlékezik rá.”*

Szabó Magda

Összefoglalás ♦ A “halottról jót vagy semmit” közmondást alapvető illemnek tekintjük az elhunyt személyekről történő kommunikációban. Felmerül azonban a kérdés, hogy erkölcsileg vajon helyes-e ezen iránymutatás napjainkban. Senki sem tökéletes, így ez az illemszabály és az igazságérzet könnyen ellentmondásban állhat. E dilemmát vizsgáltam meg különböző: erkölcsi, pszichológiai, jogi és szociológiai szempontok mentén. Valójában a közmondás igazságtartalmát a kommunikáló felek és a halott személy közötti kapcsolat mélysége, illetve a kommunikáció formája is befolyásolja.

Kulcsszavak: halott, illemtan, gyász, emlékezet, közösségi média, igazság, kommunikáció

Of the dead, say nothing but good

Summary ♦ The proverb "Of the dead, say nothing but good" is considered fundamental courtesy when communicating about the deceased. However, the question arises whether it is morally correct to adhere to this guideline in today's world. Nobody is perfect, so this code of conduct and the sense of justice can easily contradict each other. I have examined this dilemma from various moral, psychological, legal, and sociological perspectives. In reality, the truth value of the proverb is also influenced by the depth of the relationship between the communicating parties and the deceased individual, as well as by the form of communication.

Keywords: dead, code of conduct, grief, memory, social media, truth, communication

“*De mortuis nil nisi bene*”, azaz “halottról jót vagy semmit”, tartja a közmondás, amelyet mindannyian hallottunk már életünk során. Jobban megvizsgálva azonban több kérdést is felvet eme állítás.

Az első szembetűnő probléma a mondat pontos értelmezése, amelyet fordítási hibák és az állítás eredete is nehezít. A latin szöveg pontos értelmezése ugyanis “halottról **jól** vagy sehogy” lenne. Talán, ha ez a változat terjedt volna el, kevesebb vita folyna az igazságtartalma körül, hiszen az igazmondás az etika szempontjából erény. Azonban a fenti latin mondat esetében sem bizonyítható, hogy a mondás eredeti formája volna, hiszen jelenleg is rengeteg megfogalmazása él a köztudatban. Tradicionálisan a spártai hét bölcs egyikéhez, Khilonhoz (Kr.e. 4.sz) köti a mondást az irodalomtörténet, azonban az eredeti szövegről nincsen írott emlékünks. (Diogenes) A Khilon életével részletesen foglalkozó Diogenes Laërtius (180?- 240?) *A filozófiában jeleskedők élete és nézetei* című latin nyelvű művében és erre hivatkozó egyéb írásokból következtethetünk az eredeti görög változatra. Eme forrásvesztés és számtalan fordítási kísérlet talajt adhatott egy hibás változat elterjedésének. A továbbiakban a címben szereplő, a köztudatban ismertebb változatot tekintjük tézisnek.

Gyászfolyamat

A halottal kapcsolatos esetleges negatív vélemények háttérben több dolog állhat az alábbiak szerint: lehet tényszerűen fennálló, a társadalom és az etika szerint elítélendő, negatív tett vagy tulajdonság; illetve az egyén által szubjektíven megélt negatív érzelmek. A körülmények és a neheztelő személy ismeretei azokról nagyban befolyásolják az adott élmény szubjektív megélését.

Mielőtt az interperszonális kommunikáció szintjein elemeznénk, a közmondás a gyászoló személyek belső valóságának alakulása kapcsán is vizsgálendő. Habár a halott már nem képes megvédeni magát az esetleges negatív állításokkal szemben, nincsen hibátlan ember. Így a bizonyosan ismert rossz tulajdonságai és döntései a körülötte élők életére halála után is kiható, ezek tagadása a múlt meghamisítása volna. (Rácmolnár, 2019) Az elhunyttal kapcsolatos komplex érzelmek feldolgozása nehéz feladat a gyászolónak, így lehetséges, hogy a negatív élmények háttérbe szorulnak és a pozitívumok emléke erősödik fel. Szélsőséges esetben az idealizálás komplikált gyász tünete lehet, ilyenkor szakember segítsége szükséges. (Zelena, 2015) Komplikált gyászra utalhat még többek közt az elhúzódó gyász, a halálesetről és gyászról szóló beszélgetések kerülése, a visszahúzódás, hosszan tartó depresszió. Komplikált gyász megvalósulhat krónikus gyászként, bagatellizációként

vagy hipertrofikus gyászként. Krónikus gyász esetén az elhunyt személy idealizálása évekig fennállhat, az idealizált kép kétségbe vonása akár dühöt is kiválthat. (Pilling, 2012)

Ismerősök

Gyakori érv az is, hogy a hozzátartozók békéje és a gyászfolyamat nyugalomban történő lezajlása megóvándó. Kérdéses azonban, hogy a halottal kapcsolatban nyilatkozó személy milyen relációban áll az elhunyttal és szeretteivel, a kérdéses esetleges negatív megjegyzés milyen jellegű, hogyan prezentálják és milyen hatással lehet az érintettekre.

A halottal kapcsolatos negatív hangvételű megnyilvánulás a gyászoló számára fájdalmasabb olyan személytől, akit ismer és aki az elhunytat is ismerte. Ezért a halált követő időszakban az állítás igazságtartalmától függetlenül az etikett ellenjavallja azok megosztását, hiszen az a gyászolók között konfliktushelyzetet okozhat a gyászban rendszerint megjelenő fokozott érzelmi állapotban.

A halálestől időben eltávolodva azonban ezeket érdemes a családnak megbeszélnie, hiszen a hiteles közös emlékezet kialakításában és a lezárás keresésében a sérelmek és a halottról kialakított idealizált kép ellentmondásban áll. Ez további családi konfliktusok forrása lehet, valamint a kirekesztettség érzetét keltheti. Az őszinte kommunikáció a család egységét erősíti. Mindezek mellett fontos figyelembe venni a többi családtag érzelmi állapotát és igényeit, hiszen a haláleset feldolgozása egyénileg változó tempóban történik és más formában nyilvánulhat meg. A család számára a halottról realiztikus képet kialakítani különösen nehéz öngyilkosság, illetve erőszakos haláleset kapcsán. Szükség esetén ezek a beszélgetések történhetnek családterápia formájában.

Az egyéni gyászban is szerepet kap a kellemetlen emlék elfogadása, de többnyire egyszerűbb feladat a gyászolónak önmagának bevallani, mint másnak elismerni ezeket, így a társas megélés a feldolgozás következő szintjének tekinthető.

Kommentek

A 21. században az internetes hozzászólásokra érdemes egy pillantást vetni egy-egy megosztó ismert ember halálhíre kapcsán. Ezen epilógusok komment szekcióiban részvétnyilvánító üzenetek tömege jelenik meg, holott a családtagokhoz ezek aligha jutnak el. Sokak számára az illem azt diktálja, hogy részvétét kifejezze, mint ahogy azt személyesen tenné, hiába lát tömördek hasonló hozzászólást az adott cikk alatt. Ez a magatartás a közösséghez tartozás élményét is erősíti a kommentelőben. Mások poszt formájában fejezik ki részvétüket, azonban ez a saját magukra történő figyelemfelhívás eszköze is lehet.

Másik típusú hozzászólás lehet ezen cikkeknel a halott médiaperszónája kapcsán a hozzászólóban ragadt negatív érzelmek megfogalmazása, amely célja a szorongáscsökkentés. Kommentelhet hirtelen indulatból (“még egy barommal kevesebb...”, “Megérdemelte, amit kapott”), de akár unalomból, érdektelenségből is (“Ez ki? Ismernem kellett volna?”, “Kit érdekel?”). Személyes beszélgetésben a hozzátartozóknak ezen hozzászólók sokkal kisebb valószínűséggel mondanának a leírtakhoz hasonlókat. Szóban többen alkalmazzák a közmondást, hogy a konfliktust elkerüljék, illetve ilyenkor életbe lép a nevelt etikus magatartás, ami az interneten az anonimitás lehetősége miatt kevésbé érvényesül. (Osváth, 2014). Éppen ezért a hozzászólások olvasása a család számára általánosságban ellenjavallt a gyászidőszakban. Ilyen értelemben véve a “halottról jót vagy semmit” irányelv érvényesülése az etikában egy egészségesebb online élettér kialakulásához járul hozzá.

Ellenvéleményként említendő, hogy amennyiben az elhunyt a közvélemény számára egyértelműen erkölcstelen, akár törvénytelen magatartással hozható összefüggésbe, ezeket nem szabad a halála miatt nem megtörténtnek tekinteni. A történelmi személyekről se felejtette el a köztudat rossz tetteiket haláluk után, viszont a hiteles és igazságos megnyilvánulás irányelv lehetne a közbeszédben. A hírközlés módja és ideje is meghatározó lehet a hitelesség szempontjából. A *cancel culture* korunk nagy etikai kérdései közé tartozik, amelyről még nem született társadalmi megállapodás. E szerint a közösség alapelvei szempontjából megkérdőjelezhetően cselekvő egyént vagy szervezetet a közösség más tagjai vállalhatatlannak minősítenek, illetve megpróbálják őt ellehetetleníteni. Az érintett személyek teljes életművének értékelése megváltozhat a köztudatban, így haláluk után a társadalomban fennmaradó emléküket is befolyásolhatja ez a jelenség.

Diplomácia

Ritka szituáció, azonban diplomáciailag igencsak fontos téma az államfők, ország vezetők, egyházi vezetők halála, a nemzeti tragédiák és tömegkatasztrófák kapcsán más államfők részvétnyilvánítása, mely a nemzetközi diplomáciai kapcsolatok fenntartásához elengedhetetlen és formailag igencsak kötött. Ilyenkor a negatívan viszonyuló nyilatkozat és a részvétnyilvánítás teljes hiánya is országok közti konfliktushelyzeteket vagy azok elmélyülését okozhatja. A cím állítás első fele többnyire mégiscsak igaz ezekre a nyilatkozatokra: vagy pozitívan, vagy teljesen tárgyilagosan érdemes a diplomáciai szereplőknek felszólalni.

Jog

A kegyeleti jog szempontjából vizsgálva is találkozunk a közmondással. A Polgári törvénykönyv részletes leírást ad a hozzátartozók jogairól, illetve a rágalmazás vétkéről halott személy esetében. Ennek értelmében magánszemély, illetve vállalat is indíthat jogi eljárást a halott személy nyilvánosság előtti lejáratása kapcsán akár vagyoni, akár nem vagyoni károkozás gyanúja esetén, hiszen a jó hírnév védelme mindenkit megillet. (Görög, 2007) Esetleges per esetén a felperes feladata, hogy bizonyítsa: az alperes elkövette a rágalmazást, míg a rágalmazással vádolt személynek bizonyítania kell állítása igazát, amennyiben bebizonyosodik, hogy az tőle származik. Ilyen szempontból lehet a mai napig releváns jogi óva intésként, tanácsként tekinteni a “halottról jót, vagy semmit” állításra.

Titkok

A fentiekől némiképp elkülönítendő szituáció ez elhunyt személy titkainak kérdése. Titkok kiadása, illetve pletykák terjesztése halottról ugyanolyan etikátlan cselekedetnek tekinthető, mint amikor ez egy élő személy háta mögött történik. Kivétel ez esetben az etikai vétek alól, ha az elhunyt még életében nyilatkozott a titoktartás feloldásáról a halála után. Amíg élő ember titkának kiadása esetén az önvédelemre némiképp lehet lehetőség, addig erre halott esetében már nincs mód. A halott érzelmeire már nincs hatással a leleplezés, csupán post mortem megítélésére, míg az élő személy érzelmeit és jövőjét az jelentősen befolyásolhatja.

Összegzés

Szabályként elmondható, hogy amennyiben az elhunytat személyesen nem ismerjük, csupán a médián keresztül, akkor érdemes feltételeznünk, hogy talán nem ismerünk minden körülményt. Negatív megszólalásunk felszínes lehet és (ritkán) akár jogi eljárást, anyagi kárt is okozhat, tehát talán érdemes azt inkább magunknak megtartani, legalább a halálhír utáni időszakban. Amennyiben ismerősünk, szerettünk a hunyt el, úgy azonban – hosszú távon – nem zárhatjuk el magunkat az igazság negatív oldalától az egészséges gyászfeldolgozás érdekében.

IRODALOM

DIOGENES LAERTIUS *Lives of Eminent Philosophers*, Volume I: Books 1-5. Translated by R. D. Hicks. Loeb Classical Library 184. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925.

- GÖRÖG M. (2007): Posthumus személyiségi értékek védelmének egyes aspektusairól. *Acta Conventus de Iure Civili* 7 (1): 261-270.
- OSVÁTH A. (2014): Szabad véleménynyilvánítás és digitális állampolgári szabályok a virtuális világban. *Szellem és tudomány: a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetének folyóirata*, 5 (1): 97-108.
- PILLING J. (2012): A gyász hatása a testi és a lelki egészségi állapotra Doktori értekezés. Budapest: Semmelweis Egyetem).
- RÁCMOLNÁR L. (2019): Mindenre van megoldásunk, kivéve az élet-halál kérdéseket - miért olyan nehéz a modernkori gyász? 2019. november 1. <https://wmn.hu/wmnt-life/51660-mindenre-van-megoldasunk-kiveve-az-élet-halál-kerdeseket--miert-olyan-nehez-a-modern-kori-gyaszfeldolgozas> (letöltés: 2023.05.11.)
- ZELENA A. (2015): A halálhír közlése mint kommunikációs gesztus. *Kharón Thanatológiai szemle* 19. (3 34-43. oldal)

Velich Borbála

orvostanhallgató

Semmelweis Egyetem, Általános Orvostudományi Kar

velich.bori@gmail.com